

Kompaniy E.V.

THE USE OF INFORMATIVE RESOURCES IN THE PROCESS OF DEVELOPMENT
OF INTEREST TO READING

The article is examined informative a resource, the use of which is provided by forming of reader interests for the students of junior class, both positive and negative, moments of these resources are described during application of them on a lesson.

Key words: informatively educational environment, informative resources (verbal, visual, audial'ni, audiovisual), reader interests, junior schoolboys.

УДК 37.02

*Рацул А.Б., Квас В.М.**

**ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ НАВЧАННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ХІМІЇ:
МОЖЛИВОСТІ, РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті проаналізовано проблему зниження інтересу учнів до вивчення хімії та обґрунтовано можливості реалізації професійної спрямованості навчання шкільного курсу хімії та її вплив на вибір абітурієнтів хімічних спеціальностей

Ключові слова: професійна спрямованість, мотивація, раціональна організація шкільного курсу хімії.

Актуальність підготовки учнів до вибору майбутньої професії зростає у зв'язку з новими економічними реаліями, які визначають потреби ринку праці та висувають вимоги до сучасного працівника. Провідним видом діяльності учнів є навчання, під час якого формуються пізнавальні інтереси, а на їх основі – й професійні. Усі навчальні предмети, що входять до інваріантної складової змісту освіти, мають ті чи інші профорієнтаційні можливості. Серед предметів шкільного циклу хімія є універсальною, оскільки широко застосовується в усіх сферах людської діяльності. Крім того, на сучасному етапі різко зростає її значення у розвитку суспільства. Знання хімії як фундаментальної науки широко застосовуються для різноманітних технологій у різних галузях промисловості. Важливість хімічної освіти для сталого розвитку зумовлена тим, що більшість галузей промисловості потребують хімічних знань (знання з хімії використовують для розв'язання сировинної та енергетичної проблем, створення нових матеріалів тощо), а також тим, що хімія є сполучною ланкою між фізичними і біологічними явищами.

Велике значення має вивчення хімії і в розвитку особистості, в становленні її світогляду, розвитку мислення й інших якостей. Вивчення хімії спрямовано на виконання таких освітніх, розвивальних і виховних завдань: розвиток особистості учня, його природних здібностей, інтелекту, пам'яті, здатності до самоосвіти; формування наукового світогляду учнів на основі засвоєння системи знань про речовини та їхні перетворення, основні хімічні закони й теорії, методи наукового пізнання в хімії; формування соціальної компетентності учня, його екологічної культури, навичок безпечного поводження з речовинами в побуті та на виробництві; розкриття ролі хімії у розвитку суспільного господарства. Отже, в системі шкільної освіти хімія як природнича наука в умовах сьогодення має вагоме значення, і суспільство потребує висококваліфікованих спеціалістів хімічних спеціальностей, відповідно зростає престижність їх праці, заробітна плата тощо. Усе це повинно сприяти професійній орієнтації абітурієнтів на вибір спеціальностей хімічного прифілію.

Незважаючи на це, практика вступної компанії останніх років свідчить про зниження інтересу абітурієнтів до професій хімічних спеціальностей. Так, результати

* © Рацул А.Б., Квас В.М.*

зовнішнього незалежного оцінювання за останні три роки свідчать про невисокий відсоток учнів, які обрали тест з хімії. Серед загальної кількості випускників у 2010 року він складає 6,7 %, 2011 – 15,88 % а 2012 – 13,43 %. Варто також зазначити, що й якість хімічної підготовки випускників знизилася, про що свідчить досить високий відсоток абітурієнтів, які набрали за результатами зовнішнього незалежного оцінювання менше 135,5-139,5 балів: 2010 року він склав близько 16 %, 2011 – 25 %, а 2012 – 30 % (нагадаємо, що прохідний бал з профільного предмета повинен становити не менше 140 балів) [5].

Отже, між потребами у спеціалістах хімічного профілю та вибором абітурієнтів виникає суперечність, причиною якої ми вважаємо низький рівень інтересу учнів до вивчення хімії як фундаментальної науки та нерозуміння учнями її значення.

Аналіз практики загальноосвітньої школи свідчить про те, що зміст, форми та методи роботи вчителя-предметника неповною мірою спрямовані на формування професійних інтересів учнів, що негативно впливає на ситуацію вибору професії. Такий підхід до організації навчально-виховного процесу вчителі переважно обґрунтовують складністю предмету й недостатньою кількістю годин для здійснення професійної спрямованості навчання. Таким чином проблема професійної спрямованості шкільного курсу хімії як передумова орієнтації учнів на хімічні спеціальності залишається актуальною.

Питання загальної характеристики спрямованості висвітлено у працях Л. Божович, А. Ковальова, В. Мерлін, К. Платонова, С. Рубінштейна та ін. Розкриттю різних аспектів професійної спрямованості присвячено ґрунтовні теоретичні дослідження А. Вербицького, О. Каганова, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Н. Тализіної та інших. У низці праць висвітлюється поняття професійної спрямованості навчання взагалі (К. Біктагіров, О. Ізмайлов, Ф. Каптьоліна, Н. Хмель) та професійної спрямованості навчання певних навчальних дисциплін (С. Гамідов, П. Кібалко, Н. Кулікова, А. Мордкович, Г. Перевалова, Т. Талаганова, О. Томащук).

Формування професійної спрямованості в системі неперервної освіти пов'язано зі складністю самої проблеми, яка перебуває в становленні та розвитку. В дослідженнях педагогів (В. Арнаутова, Е. Бондаревської, С. Гессен, В. Краєвського, Н. Кузьміної, Г. Нікіфорова, Г. Серікова) розкриті особливості інноваційної освітньої діяльності в системі неперервної освіти – отже, вони можуть бути застосовані і до системи шкільної освіти.

Спільним у зазначених дослідженнях є те, що ефективність професійної спрямованості навчання залежить від розвитку пізнавальних інтересів та мотиваційної сфери особистості. У наукових працях розкривається зміст, педагогічні умови, напрямки, ефективні форми та методи формування професійних інтересів школярів у навчальній діяльності. Зокрема Т. Буянова виділяє умови ефективності професійної орієнтації в навчальній діяльності: профорієнтація на уроці може бути ефективною за умови її реалізації як довготривалої програми, яка розрахована на всі роки навчання в школі; профорієнтація повинна здійснюватися при вивченні всіх навчальних предметів, кожний з яких має специфіку проведення профорієнтаційної роботи; профорієнтація у навчальному процесі повинна здійснюватися за умов реалізації міжпредметних зв'язків [4].

Є. Варнакова та В. Путілін обґрунтовують напрямки роботи, які сприяють формуванню професійних інтересів школярів у навчальній діяльності: вибір професій і спеціальностей, з якими доцільно ознайомити учнів під час проведення уроку з певної теми навчальної програми; порівняння технологій робіт, що виконуються у навчальних кабінетах, лабораторіях, майстернях, і технології виробничих процесів на відповідних підприємствах; проведення екскурсій на виробництво для ознайомлення учнів з технікою, технологією, економікою виробництва, умовами праці з основних професій;

ознайомлення школярів з вимогами професії до людини; вивчення особистісних характеристик школярів, проведення професійної консультації та формування стійких професійних інтересів; повноцінне використання матеріально-технічної бази навчального предмета для факультативних і гурткових занять [4].

Незважаючи на значну кількість публікацій, дисертаційних робіт, в яких розглядається проблема професійної спрямованості навчання, повною мірою нерозкритим залишається питання реалізації на практиці можливостей професійної спрямованості навчання шкільного курсу хімії.

Професійне становлення особистості – важливий компонент загального її розвитку. Провідне місце серед особистісних і професійних якостей, які складають поняття професійної готовності спеціаліста, належить спрямованості. Проблема вивчення спрямованості як однієї з найсуттєвіших рис особистості перебуває в центрі уваги як вітчизняної, так і зарубіжної педагогіки.

У дослідженні спрямованості існує декілька напрямків, аспектів, тобто поняття «спрямованості» трактується неоднозначно. Відмінності у розгляді спрямованості полягають лише у тому, що одні дослідники роблять акцент на тому, що спрямованість виступає як сукупність мотиваційних утворень, з обґрунтуванням конкретного складу з позиції компонентів мотиваційної сфери особистості. Інші ж наголошують на тому, що спрямованість – це система, що визначає напрямок поведінки та діяльності. Спрямованість особистості – кількісно та якісно складноієрархізована система різних спрямованостей і її неможливо привести до якоїсь однієї лінії. Разом з тим необхідно підкреслити, що й виокремлення спрямованості діяльності, на нашу думку, недостатньо коректно, оскільки вона детермінована всією спрямованістю особистості. У загальнопсихологічній теорії діяльності провідну функцію діяльності виконує вектор «мотив – мета». Тому спрямованість особистості як сукупність стійких мотивів визначає активність і вибірковість, має важливе значення для здійснення діяльності суб'єкта. Через систему мотивів діяльності спрямованість особистості як суб'єктивне відображення об'єктивних потреб у діяльності є активаційним фактором виконання діяльності на основі реалізації психологічного потенціалу особистості. Отже, спрямованість діяльності – це абстрактне звуження всього різноманіття спрямованостей особистості до спрямованості на конкретну діяльність з метою вивчення й керування формуванням конкретної спрямованості, ураховуючи при цьому, що найбільш яскраво спрямованість особистості проявляється в конкретній діяльності [2].

На думку Б. Федоришина, професійна спрямованість є складним психологічним явищем, яке характеризує психологічну готовність людини до вибору напрямку майбутньої професійної діяльності [3].

В. Бодров серед основних передумов професійної підготовки та розвитку виділяє положення про спрямованість особистості, яку він розуміє як визначальний психологічний фактор вибору професійного шляху та професіоналізації [1]. Узагальнюючи дослідження Є. Клімова, Т. Кудрявцева та інших, він подає класифікацію етапів професійного розвитку особистості, де звертає увагу на формування професійної спрямованості на стадії вибору професії та стадії професійного навчання. Спрямованість особистості в процесі професіоналізації певним чином змінюється за рахунок зміни змісту мотивів і конкретних цілей на кожному етапі професійного становлення.

Отже, можна констатувати, що професійна спрямованість як узагальнена форма ставлення до професії складається з окремих локальних оцінок суб'єктом ступеня особистісної значущості (привабливості – непривабливості) різних аспектів професійної діяльності, її змісту та умов здійснення.

Позитивне ставлення до професії починається з виникнення професійних інтересів, які під час свого розвитку формують спрямованість на певний вид діяльності

та пов'язаний з ним спосіб життя. Формування професійних інтересів досягається шляхом роз'яснення мети (цілей) та значущості обраної професії, застосування переконань для впливу на процес усвідомлення студентами вимог, які певна професія висуває до людини.

Пізнавальні інтереси традиційно виховуються у процесі навчання. Саме вони визначають спрямованість особистості, яка становить ядро її розвитку. Професійна спрямованість відображає потреби особистості у професійних знаннях і виявляється в готовності та вмінні людини за власною ініціативою ставити перед собою певні професійні завдання, знаходити способи їх вирішення, застосовувати набуті навички в певних ситуаціях. Професійні інтереси є більш конкретним виявом спрямованості особистості, вони сприяють об'єктивному залученню студентів до сфери активної навчальної діяльності та організовують систему їх професійної орієнтації.

Професійна спрямованість здійснюється головним чином на довузівському етапі становлення за умов довготривалих форм педагогічної профорієнтації. Провідним принципом, який визначає структуру професійної спрямованості шкільного курсу хімії, є принцип поступового моделювання в навчальному процесі хімічної діяльності спеціалістів відповідного профілю. Такі особливості навчання хімії найбільш повно враховують індивідуальні потреби, здібності та нахили учнів, сприяють раціональній організації навчання учнів.

Реалізацію професійної спрямованості навчання шкільного курсу хімії, на нашу думку, слід проводити з урахуванням вікових особливостей учнів. Тому нами виокремлено три етапи цього процесу. Перший етап (5-7 класи) – це етап формування пізнавальних інтересів і мотивів під час ігрової та навчальної діяльності учнів. На цьому етапі важливу роль відіграють різноманітні форми позакласної роботи з предмета: гуртки, турніри, конкурси, олімпіади, вечори цікавої хімії тощо.

Другий етап (8-9 класи) – це етап становлення профільних намірів, під час якого реалізується різноманітне вивчення курсу хімії за стандартними навчальними планами; приділяється посилена увага позакласній роботі учнів, організується самостійна робота учнів, що відповідає їх індивідуальним нахилам та здібностям, проводиться цілеспрямована робота щодо професійної орієнтації учнів.

Третій етап (10-11 класи) – це етап безпосередньої реалізації профільного навчання хімії. Він забезпечується відповідним змістом основного курсу хімії, системою курсів за вибором, організацією самостійної творчої роботи учнів.

У результаті включення профорієнтаційного матеріалу щодо знань про хімічні виробництва та відповідні професії набувають певної системності та узагальненості. Так, учні 7 класів тільки починають вивчати хімію, тому професійна спрямованість на уроках здійснюється у формі послідовного оглядового ознайомлення учнів із конкретним хімічним виробництвом міста, області, розкриваючи лише ті складові професії, які тісно пов'язані з вивченням матеріалу на уроці. Основну увагу корисно приділити розкриттю важливості хімічних знань та умінь у діяльності спеціалістів в умовах хімізації різних сфер виробництва.

Інтенсивний процес формування професійних інтересів і намірів учнів відбувається переважно у старших класах. На цьому етапі розвитку особистості професійні інтереси та наміри закріплюються і стають більш стійкими. Професійна орієнтація учнів 10-11 класів має на меті допомогти школярам правильно обрати професію. На основі теоретичних знань, практичних умінь і навичок з хімії, які сформувались в учнів упродовж 8-9 класів, з'являється можливість надати їм розширені відомості про технологічні процеси, ознайомити з шляхами підготовки трудового персоналу, з вимогами, які висуваються до працівників хімічного виробництва. Під час розгляду виробничої тематики курсу учні також мають змогу ознайомитись

із професіями, головний зміст яких виявляється у контролі та управлінні технологічними процесами. Вчителю потрібно слідкувати за тим, щоб профорієнтаційний матеріал вивчався в системі уроків, а не обмежувався поодиноким розглядом змісту професії. Трудові функції працівників однієї спеціальності доцільно характеризувати на базі різного навчального матеріалу, уникаючи при цьому одноманітного повторення.

Професійна інформація на уроці може здійснюватися за допомогою різних методів і прийомів, які активізують пізнавальну діяльність учнів. Це може бути розповідь учителя з використанням презентацій, бесіда із постановкою проблемних запитань, професійна проба, професіографічне дослідження, виконання індивідуальних та групових проєктів. У старших класах можливі семінарські заняття, конференції, які передбачають самостійну роботу учнів з додатковою літературою та Інтернетом. Простір для розвитку професійних інтересів школярів дають такі форми організації навчальної діяльності, як рольові ігри, вирішення конкретних виробничих ситуацій. Велике виховне значення для профорієнтації має залучення учнів до виступу на уроці із завчасно підготовленими повідомленнями про історію та перспективи розвитку місцевих хімічних виробництв, їх найкращих працівників, особливості роботи та професійної діяльності спеціалістів-хіміків, роль праці у суспільстві тощо.

Подібно до того, як теоретичний матеріал, що включений у зміст уроку, знаходить застосування в усіх формах навчального процесу, профорієнтаційний матеріал теоретичного характеру може бути використаним у кожній формі навчально-пізнавальної діяльності на всіх етапах уроку. Велику цінність для профорієнтації мають задачі із виробничим змістом: систематичне вирішення на уроках спеціально відібраних задач, в змісті яких наявні конкретні дані про роль виробничих підприємств, допомагає учням краще зрозуміти значення праці людей різних професій, досягнення хімічних підприємств, а також зв'язок вивчення предмета з життям свого району, області, країни в цілому.

У посиленні практичної спрямованості викладання хімії провідна роль належить хімічному експерименту. Він є методом і засобом формування лабораторно-практичних умінь, які необхідні для успішного оволодіння професіями хімічного профілю. З метою організації діяльності учнів під час підготовки до практичних занять учитель може ознайомити їх з основними вимогами до знань і вмінь, необхідними для оволодіння тією чи іншою професією. Зміст практичних робіт також бажано пов'язати з конкретним використанням їх на виробництві.

Проведений нами аналіз профорієнтаційних можливостей курсу хімії 8-11 класів загальноосвітньої школи показує, що вчитель за умови систематичного, послідовного включення профорієнтаційного матеріалу в структуру своїх уроків з урахуванням міжпредметних зв'язків і вікових особливостей школярів зможе ознайомити учнів зі значною кількістю професій хімічного профілю. Таким чином, професійна спрямованість навчання шкільного курсу хімії за умов раціональної організації навчально-пізнавальної діяльності учнів не вимагає додаткового часу та сприяє розвитку пізнавальних та професійних інтересів учнів.

Розглянуті у статті аспекти не вичерпують усіх питань цієї теми і потребують подальшої науково-педагогічної розробки. Певний внесок у вирішення цього завдання повинна зробити більш ретельна розробка і впровадження в процес навчання сучасних, науково обґрунтованих навчальних і методичних посібників та підручників з професійно спрямованим змістом навчання шкільного курсу хімії.

Література:

1. Бодров В.А. Психология профессиональной пригодности: [учебное пособие для вузов] / В.А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
2. Квас В.М. Професійна спрямованість лабораторно-практичних занять: [навч.-метод. посіб. (для студентів та викладачів природничих факультетів вищих педагогічних навчальних закладів)] / В.М. Квас. – Кіровоград: вид-во «Поліграфія», 2009. – 89 с.
3. Федоришин Б.А. Система профинформационной работы со старшеклассниками / Б.А. Федоришин. – К.: Рад. школа, 1988. – 176 с.
4. Живейнова О.Г. Профессиональная направленность обучения абитуриентов в системе довузовской підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / О.Г. Живейнова. – Москва, 2005: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dissertcat.com/content/professionalnaya-napravlennost-obucheniya-abiturientov-v-sisteme-dovuzovskoi-podgotovki#ixzz28NMNIXgo>.
5. Український центр оцінювання якості освіти. Звіти ЗНО: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/index.php/text/vidp/>.

Рацул А.Б., Квас В.Н.

**ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ШКОЛЬНОГО КУРСА ХИМИИ:
ВОЗМОЖНОСТИ, РЕАЛИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ**

В статье проанализирована проблема снижения интереса учеников к изучению химии и обоснованы возможности реализации профессиональной направленности школьного курса химии и ее влияния на выбор абитуриентами химических специальностей.

Ключевые слова: профессиональная направленность, мотивація, рациональная организация школьного курса химии.

Ratsul A.B., Kvas V.H.

**THE PROFESSIONAL ORIENTATION OF THE SCHOOL COURSE OF CHEMISTRY:
OPPORTUNITIES, ACTUALS AND PERSPECTIVES**

The article analyzes the problem of the decrease of the pupils' interest to studying chemistry and grounds the opportunities of the realization of the professional orientation of chemistry as a school course and its influence on the applicants' choice of chemistry as their major in higher educational establishments.

Key words: professional orientation, motivation, efficient organization of chemistry school classes.

УДК 378.046–021.68:[37.015.31:316.42]

Стребна О.В.*

**МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ
НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «Я У СВІТІ»**

У статті розглядаються методологічні аспекти викладання навчального предмета «Я у світі» освітньої галузі «Природознавство» Державного стандарту загальної початкової освіти. Виділено основоположні принципи, що реалізуються у навчальному змісті та визначають його виховне спрямування, серед яких – принципи людиноцентризму, системності й цілісності, відкритості, плюралізму думок і свободи вибору, поєднання локального і глобального, гармонізації взаємин, стимулювання розвитку й саморозвитку особистості.

Ключові слова: методологічні аспекти, навчальний предмет «Я у світі», принципи людиноцентризму, системності й цілісності, відкритості, плюралізму думок і свободи вибору, поєднання локального і глобального, гармонізації взаємин, стимулювання розвитку й саморозвитку особистості.

* © Стребна О.В.*